

УДК 346:543:332.83

Ганна Шовкопляс,*канд. юрид. наук,
доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЛІЦЕНЗІЙНИХ УМОВ ПРОВАДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Стаття присвячена аналізу ліцензійних умов, які встановлюються для провадження професійної діяльності на фондовому ринку. Визначено особливості ліцензування певної категорії професійних учасників фондового ринку.

Ключові слова: ліцензійні умови, фондовий ринок, ринок цінних паперів, професійні учасники фондового ринку, фонд операцій із нерухомістю.

Ринок цінних паперів є надзвичайно складною та унікальною системою, де переплітаються інтереси держави, населення, суб'єктів господарювання. Фондовий ринок є важливою складовою частиною фінансово-економічної системи держави, що являє собою сукупність урегульованих правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди [1, с. 154]. Ефективне і стабільне його функціонування можливе за умови державного впливу за допомогою законів, правил і спеціальних органів на учасників професійної діяльності на фондовому ринку. Стан регулювання та нагляду на фондовому ринку є важливим критерієм оцінки інвесторами можливості та привабливості здійснення портфельних інвестицій в економіку країни. Форми державного регулювання ринку цінних паперів, що визначені законом і здійснюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) та іншими державними органами в межах наданих їм повноважень, потребують постійної уваги та вдосконалення з огляду на реалії розвитку вітчизняного фондового ринку. Метою державного регулювання ринку цінних паперів є: 1) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері ринку цінних паперів; 2) захист інтересів споживачів ринку цінних паперів; 3) створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку цінних паперів; 4) контроль за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів; 5) сприяння інтеграції в європейський та світовий ринок цінних паперів.

Мета статті – дослідити окремі питання ліцензійних умов щодо провадження професійної діяльності на фондовому ринку і на підставі аналізу визначити особливості таких умов стосовно деяких учасників фондового ринку.

Дослідженням фондового ринку займалися такі науковці, як О. М. Вінник, О. П. Віхров, Н. С. Кузнєцова, І. Р. Назарчук, В. Л. Яроцький. Існують також наукові дослідження, присвячені деяким аспектам державного регулювання фондового ринку. Ці питання сходять своє відображення у працях І. М. Ліфшиц, О. В. Кологойда, О. І. Онуфрієнко.

Реалізовувати контролюючі функції НКЦПФР починає на первинному етапі створення професійних учасників фондового ринку. Так, законодавець встановлює певні вимоги, яким повинен відповідати професійний учасник, для того щоб отримати ліцензію і розпочати свою діяльність. Такі вимоги містяться в таких нормативно-правових актах: 1) Порядок та умови видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії, затверджені рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 № 817; 2) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку, затверджені НКЦПФР від 14.05.2013 № 818; 3) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності

з управління активами), затверджені рішенням НКЦПФР від 23.07.2013 №1281; 4) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з торгівлі цінними паперами, затверджені рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 № 819; 5) Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами, затверджені рішенням ДКЦПФР від 12.12.2011 № 1449; 6) Ліцензійні умови провадження діяльності із залучення коштів установників управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, затверджені Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 24.06.2004 № 1225.

Відповідно до п. 10 Р. 1 Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії (далі – Порядок № 817), професійний учасник фондового ринку має право проваджувати професійну діяльність на всій території України після видачі Комісією відповідної ліцензії, внесення в установленому Комісією порядку запису про включення до державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів (крім банку), та за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегулювній організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності (за винятком фондових бірж, осіб, які проводять клірингову діяльність та діяльність з управління іпотечним покриттям).

Згідно з п. 11 Р. 1 Порядку № 817 Строк дії ліцензії на провадження певного виду професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) є необмеженим.

Згідно з п. 6 Р. 1 Порядку № 817 Комісія у встановленому нею порядку видає ліцензії на такі види професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів): 1) діяльність із торгівлі цінними паперами, що включає: дилерську діяльність; брокерську діяльність; діяльність з управління цінними паперами; андеррайтинг; 2) діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку; 3) діяльність з управління іпотечним покриттям; 4) депозитарну діяльність, що включає такі види діяльності: депозитарну діяльність депозитарної установи; діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування; діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів; 5) клірингову діяльність, а також

б) діяльність з управління активами інституційних інвесторів.

НКЦПФР, як регулюючий та наглядовий орган державної влади, веде реєстр професійних учасників фондового ринку, до яких належать фондові біржі, торговці цінними паперами, зберігачі та компанії з управління активами. За допомогою реєстру Комісія відстежує сучасний стан розвитку фондового ринку України та забезпечує високу якість регулювання і контролю діяльності учасників фондового ринку. Саме шляхом встановлення режиму ліцензування НКЦПФР виконує контрольні функції щодо відповідних професійних учасників.

На думку В. І. Полохович, ліцензування професійної діяльності на фондовому ринку можна визначити як вид організаційно-правових правовідносин, що виникають у зв'язку та у процесі надання дозволу на здійснення видів професійної діяльності на ринку цінних паперів шляхом видачі уповноваженим органом державної влади ліцензіату спеціального документа – ліцензії. Учасниками ліцензійних правовідносин є, з одного боку, господарюючі суб'єкти – професійні учасники фондового ринку, а з іншого – орган ліцензування – НКЦПФР, її територіальні органи, саморегулювні організації у визначених законом випадках [2, с. 259-260].

Сучасний стан розвитку економічних відносин в Україні та на фондовому ринку, зокрема, передбачає створення і дотримання чітко врегульованої системи ліцензування діяльності професійних учасників ринку цінних паперів. Ліцензування професійної діяльності передбачає виконання певних ліцензійних умов. Умови являють собою низку специфічних вимог, яким повинні відповідати господарюючі суб'єкти – претенденти на одержання дозволу працювати на фондовому ринку як професійні учасники. Звернемося до норм законодавства та проаналізуємо, які вимоги при ліцензуванні ставляться до професійних учасників на фондовому ринку.

З'ясуємо, які умови ставляться до деяких окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку.

Діяльність із торгівлі цінними паперами

Згідно з гл. 1 Р. 3 Порядку № 817 законодавець встановлює такі вимоги щодо отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами, а саме: 1) юридична особа, створена в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю; 2) для торговця цінними паперами операції із цінними паперами та іншими фінансовими інструментами є виключним видом діяль-

ності, крім випадків, передбачених Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок»; 3) статутний капітал торговця цінними паперами при його створенні повинен бути сплачений виключно за рахунок грошових коштів (на провадження дилерської діяльності статутний капітал повинен становити не менш як 500 тисяч гривень; на провадження брокерської діяльності статутний капітал повинен становити не менш як 1 мільйон гривень; на провадження андеррайтингу та діяльності з управління цінними паперами статутний капітал повинен становити не менш як 7 мільйонів гривень); 4) встановлення кваліфікаційних вимог щодо сертифікації керівних осіб, фахівців торговців цінними паперами та їх структурних і відокремлених підрозділів (для торговця цінними паперами (крім банку) при провадженні дилерської діяльності, кваліфікаційні вимоги такі: не менше двох сертифікованих фахівців та по одному сертифікованому фахівцю – для відокремленого структурного підрозділу, який провадить цей вид діяльності; для торговця цінними паперами (крім банку) при провадженні брокерської діяльності, діяльності з управління цінними паперами, кваліфікаційні вимоги такі: не менше трьох сертифікованих фахівців та по два сертифікованих фахівці – для відокремленого підрозділу, який провадить будь-який із цих видів діяльності; для торговця цінними паперами (крім банку) при отриманні ліцензії на провадження одночасно декількох видів діяльності з торгівлі цінними паперами кваліфікаційні вимоги такі: не менше чотирьох сертифікованих фахівців та по три сертифікованих фахівці – для відокремленого підрозділу, який провадить ці види діяльності; 5) керівник заявника (крім банку) повинен мати стаж роботи на фондовому ринку не менше трьох років; 6) заявник до отримання ліцензії повинен розробити та затвердити відповідні внутрішні документи (правила, положення тощо), які відповідають нормативно-правовим актам Комісії, що регулюють питання провадження професійної діяльності на фондовому ринку за кожним видом діяльності, які заявник має намір провадити; 7) ліцензіат зобов'язаний мати обладнання, у тому числі не менше двох комп'ютерів з пристроєм для безперебійного електроживлення, а також засоби зв'язку (електронна пошта, телефон, факс) та програмно-технічний комплекс, який забезпечить виконання вимог, установлених Комісією для цієї діяльності; 8) ліцензіат для провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами повинен розробити положення про: провадження діяльності з торгівлі цін-

ними паперами, відокремлений підрозділ ліцензіата (крім банку) та/або спеціалізований структурний підрозділ, які провадять діяльність із торгівлі цінними паперами (у разі їх створення), службу внутрішнього аудиту (контролю) (крім банку), систему управління ризиками професійної діяльності з торгівлі цінними паперами (крім банку).

Діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку

Згідно з гл. 2 Р. 3 Порядку № 817 законодавством встановлюється такі вимоги щодо отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку. Ліцензію може отримати фондова біржа за умови, що: 1) статут, погоджений Комісією в установленому порядку (крім випадку, якщо фондова біржа створена та діє на підставі модельного статуту), правила фондової біржі (зміни до них), що зареєстровані Комісією в установленому порядку та відповідають вимогам законодавства, яке регулює питання провадження діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку; 2) організаційно-правовою формою фондової біржі є акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю 3) фондова біржа утворюється не менше ніж 20 засновниками – торговцями цінними паперами, які мають ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку; 3) статутний капітал фондової біржі становить не менш як 15 мільйонів гривень; 4) частка одного торговця цінними паперами не більша ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі; 5) керівні посадові особи фондової біржі (її відокремлених підрозділів) та не менше двох працівників кожного структурного підрозділу біржі, які безпосередньо здійснюють діяльність з організації торгівлі, сертифіковані згідно з нормативно-правовим актом Комісії за спеціалізацією «Організація торгівлі на фондовому ринку», але їх загальна мінімальна кількість для біржі становить не менше чотирьох, а для кожного відокремленого підрозділу – не менше трьох; 6) фондова біржа для провадження професійної діяльності на фондовому ринку має у власності або користуванні нежитлове приміщення загальною площею не менше ніж 100 кв. м. та відокремленого підрозділу, який провадить діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку, загальною площею не менше ніж 50 кв. м.

Діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами)

Згідно з гл. 1 Р. 2 Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з

управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами) (далі – Ліцензійні умови № 1281), законодавством встановлюються такі вимоги щодо отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів. Ліцензію може отримати: 1) компанія з управління активами, що створюється у формі АТ або ТОВ; 2) розмір статутного капіталу компанії з управління активами, сплачений грошовими коштами, повинен становити не менше ніж 7000000 гривень на день подання документів до Комісії для отримання ліцензії; 3) компанія з управління активами, яка надає послуги недержавному пенсійному фонду – суб'єкту другого рівня системи пенсійного забезпечення, має одночасно управляти активами інституційних інвесторів у сумі не менше 250 млн грн; 4) компанія з управління активами отримує ліцензію за поданням саморегулювальної організації професійних учасників фондового ринку, яка об'єднує компанії з управління активами, що здійснюють діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами); 5) компанія з управління активами повинна мати не менше трьох сертифікованих фахівців, які здійснюють діяльність з управління активами, а для провадження діяльності з управління активами інституційних інвесторів відокремленими підрозділами – не менше двох сертифікованих фахівців у кожному відокремленому підрозділі; 6) керівник та сертифіковані фахівці компанії з управління активами, яка надає послуги недержавному пенсійному фонду – суб'єкту другого рівня системи пенсійного забезпечення, можуть здійснювати діяльність з управління активами такого фонду за умов наявності досвіду роботи з управління активами інституційних інвесторів не менше двох років та не повинні мати судимостей за умисні корисливі злочини, займатися підприємницькою діяльністю; 7) керівник або виконуючий обов'язки керівника юридичної особи, яка здійснює управління активами інституційних інвесторів, повинен мати стаж роботи на фондовому ринку не менше двох років; 8) компанія з управління активами зобов'язана мати обладнання та програмне забезпечення, які відповідають вимогам його діяльності та обсягу інформації, що обробляється, у тому числі пристрій для безперебійного електроживлення та не менше трьох комп'ютерів, а також засоби зв'язку (телефон, електронна пошта, факс).

Особливої уваги заслуговує **діяльність із залучення коштів установників управління майном для здійснення операцій з**

нерухомістю. Це питання врегульовано Ліцензійними умовами провадження діяльності із залучення коштів установників управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій із нерухомістю № 1225. Особливість полягає в тому, що діяльність управителя сертифікатів фонду операцій із нерухомістю (далі – ФОН) урегульовується двома державними регуляторами – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) та НКЦПФР. Відповідно до п. 1.3 цих Ліцензійних умов ліцензіат може отримати ліцензію на провадження діяльності із залучення коштів установників управління майном для здійснення операцій із нерухомістю за таких умов: 1) набуття заявником статусу фінансової установи відповідно до законодавства; 2) відповідності заявника/ліцензіата вимогам, установленим пунктами 3.1, 3.7 та 3.8 розділу 3 цих Ліцензійних умов; 3) відсутності невиконаних рішень Держфінпослуг та/або Нацкомфінпослуг щодо застосованих до заявника заходів впливу; 4) проведення беззбиткової діяльності протягом останніх двох кварталів, що передують поданню заяви про видачу ліцензії (крім новостворених фінансових установ); 5) наявності у заявника/ліцензіата на дату подання заяви про видачу ліцензії власного капіталу в розмірі не меншому ніж 5 млн грн. Згідно з п. 1.4 цих Ліцензійних умов, органом ліцензування діяльності небанківських фінансових установ зі здійснення операцій із нерухомістю є Нацкомфінпослуг. Відповідно до п. 3.3 та 3.4 цих умов ліцензіат зобов'язаний надати Нацкомфінпослуг разом із супровідним листом протягом десяти робочих днів з дати отримання свідоцтва про реєстрацію випуску сертифікатів ФОН у НКЦПФР копію свідоцтва про реєстрацію випуску сертифікатів ФОН. Ліцензіат не проводить залучення коштів установників управління майном у ФОН до державної реєстрації проспекту емісії сертифікатів ФОН та здійснення інших дій, передбачених статтею 38 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 № 978 (далі – Закон № 978). А згідно з п. 1 Р. 2 Положення про реєстрацію випуску сертифікатів фонду операцій із нерухомістю, проспекту емісії, звіту про результати розміщення сертифікатів фонду операцій із нерухомістю, погашення сертифікатів фонду операцій із нерухомістю та скасування реєстрації випуску № 244 реєстрацію випуску сертифікатів ФОН, проспекту емісії здійснює НКЦПФР. Тобто, підсумовуючи викладене, ми бачи-

мо, що подвійність регулювання діяльності з управління сертифікатів ФОН полягає в тому, що ліцензію на провадження діяльності із залучення коштів видає Нацкомфін-послуг, а реєстрацію випуску сертифікатів ФОН, проспекту емісії здійснює НКЦПФР. Також згідно зі ст. 36 Закону № 978 нагляд і регулювання діяльності управителів здійснюють Нацкомфінпослуг та НБУ в межах своїх повноважень. Нагляд за дотриманням вимог законодавства з емісії сертифікатів ФОН та їх обігом і виконанням зобов'язань за ними здійснюється НКЦПФР.

Таким чином, наведене дослідження ліцензійних умов дозволяє визначити певні закономірності у нормативно-правовому регулюванні професійних учасників фондового ринку. По-перше, проаналізовані нами вимоги є умовою підвищення і забезпечення безпеки всього фондового ринку. Як ми бачимо, ці вимоги передбачають майже однакові для всіх професійних учасників вимоги щодо: а) законності їх створення; б) дотримання нормативів та недопущення неплатоспроможності таких учасників. Вони також є основними завданнями НКЦПФР, які повинні бути виконані на стадії ліцензування професійних учасників ринку цінних паперів. Ці вимоги відрізняються між собою залежно від виду професійної діяльності на фондовому ринку, але мають спільну мету – створення належних умов функціонування ринку цінних паперів для професійних учасників та забезпечення належного захисту прав та інтересів споживачів фондового ринку. По-друге, було б доречним передбачити єдині принципи визначення ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку для всіх професійних учасників у вигляді єдиного

нормативного акта з урахуванням певних особливостей для кожного такого виду. Такі особливості можуть залежати від ризиків чи інших критеріїв у професійній діяльності на фондовому ринку. Так, наприклад, якщо це діяльність із торгівлі цінними паперами, то можуть бути встановлені мінімальні вимоги щодо майнового забезпечення інтересів клієнтів. Якщо це діяльність з управління активами інвестиційних інвесторів та майно надається їм у довірче управління, то необхідно підвищити відповідальність управителя, і без внесення до ліцензійних умов пруденційних нормативів не можна забезпечити захист інтересів інвесторів. По-третє, подвійне регулювання учасників відносин на ринку цінних паперів є недоречним. Тому на прикладі регулювання діяльності управителів сертифікатів ФОН робимо висновок, що повноваження щодо легалізації та подальше регулювання управителів ФОН було б правильним віднести виключно до компетенції НКЦПФР. Це призведе до спрощення порядку регулювання діяльності управителів ФОН. І, як наслідок, це буде підставою для уникнення розбалансування в системі державного регулювання даного виду професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кологойда О. В. Визначення поняття "фондовий ринок" та його місце у фінансово-економічній системі держави / О. В. Кологойда // Приватне право і Підприємництво : збірник наукових праць. – К. : НДІ приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України. – Вип. 12. – 2013. – С. 152–155.
2. Полюхович В. І. Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм : монографія. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 337 с.

Статья посвящена анализу лицензионных условий, которые устанавливаются для осуществления профессиональной деятельности на фондовом рынке. Определены особенности лицензирования определенной категории профессиональных участников фондового рынка.

Ключевые слова: лицензионные условия, фондовый рынок, рынок ценных бумаг, профессиональные участники фондового рынка, фонд операций с недвижимостью.

This article analyzes the licensing conditions are set for the professional activity in the stock market. The features of licensing certain categories of professional stock market participants.

Key words: licensing conditions, stock market, securities market professional participants of the stock market, real estate fund.

